

életben, kezdő sorral, de ez sincs datálva. Az a körülmény, hogy ez az ének eddig csak az 1635-iki, lőcsei kiadású *Énekeskönyvben* tűnt elő, azt látszik mutatni, hogy a Dunántúlról Belényesre hívott szuperintendens, talán személyes összeköttetései révén vétethette föl a halála előtt két évvel megjelent gyűjteménybe ezt az énekét. Ez sem mutatja azonban az énekek szereztetése idejét, legföljebb azt, hogy Pathia szuperintendenssége alatt és után néha-néha még megírt egy-egy ének.

Az ének korának meghatározására az *ad notam* sem elegendő alap, mert az „Óh Izrael szerető népem“ kezdetű himnusz már a XVI. századi énekeskönyvekben rendre megvan. A legkorábbi a Huszár Gálé (1574), a két debreczeni énekes könyv, (1579. és 1590) közben Bornemisszánál (1583), s azután a bártfaiban (1593), s ettől kezdve az 1616-iki Gönczi-féléből végig énekeskönyveink nagy részében rendszerint benne van. Ez a nagyon kedvelt himnusz méltó *ad notámja* volt a papavató éneknek, mert a lutheránus atyafiak is énekeltek s fölverték gyűjteményeikbe. Talán épen ezen az okon szerepelt Pathai szemében is *ad notamként*, mert Pathai a XVII. század második tizedéből nagy buzgósággal dolgozott a testvér-egyházak egyesítésén, úgy, hogy dunántúli hívei szemében e buzgalma népszerűségének sokat is ártott. Ha ez így van, a minék 47 sora: *Az hitben egyesedjétek* s a 111-ik sora: *Té vallásodban szép egység legyen köztünk* mutatkozik korhatározónak, tehát arra az időre utal, a mikor Pathai 1625. előtt (Török István dátuma szerint) mint veszprémi pap (1613-tól) az unió érdekében buzgódott.

Erdélyi Pál.

Új magyar könyvészeti munka.

Barcza Imre „*Bibliographia Hungarica 1886—1900.*“ című mű kiadását tervezi. Műve a Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Tudomány Akadémia, Budapesti Tudomány Egyetem, Kolozsvári Tudomány Egyetem és Erdélyi Múzeum, központi Statisztikai Hivatal, a magyar Országgyűlés képviselőháza, Országos Erdészeti Egyesület, Országos Gazdasági Egyesület s egyéb fővárosi és vidéki könyvtárakban található művek kritikai feldolgozása alapján készülvén, alaposság tekintetében egyike lesz a legmegbízhatóbb forrásmunkáinknak. A mű két részből fog állani, s füzetenként jelenik meg. Egy-egy két íves 128 hasázból álló füzet ára 1 korona 60 fillér. A teljes mű körülbelül 40 füzetben jelenik meg. Az I. rész betűrendben közölni fogja az összes hazai magyar irodalmi termékeket. A könyvpiacra nem került, egyházi, egyetemi, iskolai, megyei, községi, egyleti- és egyéb hivatalos nyomtatványok, iskolai értesítőkből megjelent értekezések, kivágások, önálló cím nélküli különnyomatok irodalmi termékeit. A II. rész tárgyak szerint közölni fogja az I. rész anyagát. Bevezető tanulmányt Dr. Ferenczi Zoltán, a budapesti tudomány egyetem könyvtárának igazgatója írja hozzá. A megrendelések szerző nevére (Budapest, Dorottya-u.) küldendők.

„Rabszolgaság Magyarországon az Árpádok alatt“ ezímen érdekes értekezése jelent meg *Békefi Remignek*. A kis 40 lapra terjedő füzet, — mely a M. Tud. Akad. kiadásában jelent meg, az „Értekezések“ közt összefoglalja mindazon emlékeket, a melyek a rabszolgákra vonatkozólag Árpádkori forrásainkban találhatóak. Legelőbb is rámutat azokra a bibliai valláserkölesi elvekre, melyek a rabszolgák ókori felfogásban rejlő helyzetét megingatták s így előkészítették annak a felfogásnak kifejlődését, hogy a rabszolgaság nem nélkülözhetetlen intézménye a társadalomnak. Azután szól a honfoglaló magyarok rabszolgáiról, s hogy ezek és a szolgabérek között a mindkettőre használt közös „servi“ kifejezés mellett sokszor igen nehéz megállapítani a különbséget. Kimutatja, hogy az egyház nagy különbséget tett a keresztyén és pogány rabszolgák között. Szól első királyaink törvényes intézkedéseiről a rabszolgák felszabadítására vonatkozólag. A rabszolgák felszabadításának oka igen különböző volt. De az indító ok legtöbb esetben *vallásos*, melynél fogva a felszabadítók lelki üdvösségüket emlegetik. Vannak azonban más okok is. Így okúl szolgál a *szolgálati érdem és hűség*. A felszabadítás azután nem mindenkor feltétlen, hanem sokszor bizonyos körülmények beálltához van kötve. Emlékezik azután értekező az u. n. *részletes* felszabadításról, a midőn t. i. a felszabadított rabszolga személyére nézve szabaddá lett ugyan, de időnként bizonyos adományozásra vagy szolgálatra volt kötelezve. Ezek voltak az u. n. *torlók*. Miután ezek különféle változatait felmaradt emlékeink alapján példák-
kal illusztrálja, a rabszolgák helyzetét és jogi viszonyait fejtegeti. A magyar rabszolgát éppen úgy birtoknak tekintették, mint akár az erdőt, szőlőt és halastavakat, de bár a rabszolgát vagyonnak nézték és a lóval, szarvasmarhával együtt emlegették, mégis a törvény oltalmazta. Majd szól a rabszolgák házasságáról, rabszolga-lopásról stb. Azután a szőkevény rabszolgák eseteit tárgyalja s a rájuk vonatkozó törvényes intézkedésekről emlékezik. A rabszolgák büntetését sorolja aztán elő. A büntetés nemei a megvesszőzés, bírságolás és testi megcsónkítás. A rabszolgák számának szaporodása első sorban a természetes úton történt, mert a rabszolgának ivadékai is rabszolgák voltak. De gyakori volt az eset, hogy valaki büntetésből lett rabszolgává. Szaporodtak a rabszolgák adás-vevés útján. Csehországból már a XI. század első felében került hozzáink vétel útján rabszolga. Nagyon megszorodott ez úton a rabszolgák száma a XIII. század elején, a midőn keresztyén rabszolgákat is árúltak, a mit törvényes tilalom nem tudott megakadályozni. A rabszolgák ára különféle volt s egy rabszolgát átlag 3 márkán számítottak

Vörösmarty emlékkönyve ezímen a költő születésének százados évfordulójára rendezett országos ünnepély alkalmából egy 363 lapra terjedő kötetet adott ki a székesfejérvári Vörösmarty-kör. E kötetben össze vannak gyűjtve a Székesfejérvárott a Vörösmarty ünnep alkalmából elmondott beszédek, ódák és a Petőfi-Társaság, a Kisfaludy-Társaság

ság ünnepén s az egyetemi ifjúság Vörösmarty-ünnepén tartott felolvasások. Azután költő halála alkalmából megjelent cikkek szemelvényét adja, összegyűjtve hét 1855-iki újság közleményét. Ezek között találjuk Tóth Lőrincz, Bulyovszky Gyula, Jókai Mór, Beöthy Zsigmond és Salamon Ferencz emlékezéseit. Megtaláljuk e kötetben a Vörösmarty felett elmondott kiválóbb emlékbeszédeket. Így a M. T. Akadadémia közgyűlésében 1858 decz. 20-án B. Eötvös József által elmondott emlékbeszédet és B. Kemény Zsigmondnak a Kisfaludy-Társaság 1864. február 6-án tartott emlékbeszédét. Majd a Vörösmarty család leszármazása és vérségi összeköttetései cz. közlemény és V. M. önéletrajzi feljegyzései után V. okíratait kapjuk. Egy újabb fejezet Vörösmarty Mihályné sz. Csajághy Laura emlékezetének van szentelve, mely után a költő érdekes levelezése következik. Ezen 285 darab levélközleményben megtaláljuk Vörösmartynek a politikai és közélet terén szerepelt egyénekkal folytatott levelezését s a költő családi és baráti levelezéseit, mikhez e könyv szerkesztője, Czapáry László dr. ismertetése járul. A tartalmas könyvet a Vörösmarty-irodalomra vonatkozó repertorium (1825—1899.) zárja be és számos kép, okírat, kézirat-másolat egészíti ki.

A magyar haza föld- és néprajzi jellemképekben. E czímen jelent meg újabban egy húsz ívre terjedő könyv, melyben szerzője *Hanusz* István kecskeméti tanár érdekes és vonzó képekben állítja elénk a magyar haza földének és népének jellemző vonásait. Ilyen természetű leírásokban különben is annyira szegény irodalmunk, hogy a könyv már tárgyánál s irányánál fogva is érdeket keltő. A 18 részből álló mű főértedme, hogy mint könnyű és szórakoztató olvasmány tanulságos és azonfelül hazaszeretetre ébresztő. Hazánk természeti szépségeit annyira nem ismerjük, hogy mint ez irányban ismeretterjesztő és szórakoztató olvasmány nagyon megérdemli méltánylásunkat. Tájékoztatásul, hogy minő keretben mozog a mű ide jegyzem a tartalom jegyzékét: 1. Nagy Magyarország. 2. Hazánk határai. 3. Magyarország hegyvilágából. 4. A természet játéka. 5. Népköltés a Magyarföld geológiájában. 6. Tájépképi szépségek. 7. Magyarország Dunája. 8. Az öreg folyó oldalmozgása. 9. Fölolvasás a Tiszáról. 10. Állóvizek úszó-földek. 11. Munkásvizeink. 12. Csodakútak hazánkban. 13. Javasziveink ismertetéséhez. 14. Hazánk nozogeografiájából. 15. Népmozgalom Magyarországon. 16. A románok terjeszkedése. 17. Városaink népessége. 18. Nemzeti iparunk földrajzi eloszlása.

Már e czímek elősorolása elárúlja a mű érdekes, változatos és tanulságos voltát és kívánatos volna, hogy a kilátásba helyezett újabb 20 ív megjelenése a közönség pártfogása hiányán el ne maradjon.

Adatok a Teleki-könyvtár alapításának történetéhez czímen egy kis füzet jelent meg külön lenyomatként a marosvásárhelyi „Székely Ellenzék“ ez évi folyamából. A közleményben, melyet ifj. *Biás* István ismertet, néhány új, érdekes adatot nyerünk a marosvásárhelyi

Teleki-könyvtár régebbi történetéhez. Közlő Mihelyes János naplójából¹ vette az adatokat, ki mint a könyvtár-alapító Teleki Sámuel gróf kancellár secretariususa, bizalmi embere, nemcsak közlelől ismerte a könyvtár viszonyait, hanem mint a gróf megbízottja, maga rendezte a théka anyagját. Az 1764—1794-ig terjedő napló utolsó tiz oldalán írja le Mihelyes a könyvtár rendezése körül végzett munkálatait, melyet ő Bécsben az erdélyi udvari kancellárián teljesített, mielőtt a könyvtár anyaga az alapító kancellár rendelkezése szerint Marosvásárhelyre került volna. Leírja a rendszert, melyet az anyag rendezésében követett. Megemlíti a feljegyzés, hogy „ez a bibliothekája ő ő excellentiájának felkerült eddig is 60 ezer forintjánál többre“.

A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat tizenegyedik Évkönyve az 1900. évről. A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat 1900. évi munkásságáról számol be a most megjelent tizenegyedik évkönyv, melynek főbb tartalma a következő:

A múlt évben ünnepelvén a társaság 20 éves fennállását, gróf *Kuun Gézának*, az époly áldozatkész, mint fáradságtalan tudós főúrnak tartalmas elnöki megnyitója vezeti be az évkönyvet. *Sólyom-Fekete Ferencz* Szilágyi Sándorról emlékezik meg kegyeletes szavakban, ki a társulatnak tiszteletbeli tagja volt.

Azután *Mailand Oszkár* teszi tanulmánytárgyává Hunyadmegye magyar és román népét s „Ethnographiai párhuzamok“ című értekezésében kimutatja, hogy a magyar és román nép szellemi termékeiben találni lehet közvetlen a nép lelkének bensejét érintő érintkezési pontokat. Dr. *Wertner Mór* oklevéltári kutatásai alapján közli Hunyadmegye legrégebbi tisztikarát a XV. század végéig. *Bátori Ármín* érdekes népszámlálási adatokat közöl az 178—1845. évekből, melyekből kitűnik, hogy Hunyadmegyének most csaknem kétszer annyi lakosa van, mint 1841-ben. Dr. *Amlacher Albert* megállapítja a Makray-családnak, mely Hunyadmegye egyik legrégebbi családja s körülbelül 600 éve lakik itt, nemzedékrendjét Báthory Kristófnak 1577. ítéletlevele alapján. Aztán *Köváry László* értekezik Hunyadmegye kihalt családjairól, majd dr. *Wertner Mór* értekezik a Hunyadiakról, tárgyalva a család eredetét és nemzedékrendjét. Dr. *Sólyom-Fekete Ferencz* „A Hunyadiak rokonsága“ című dolgozatával érdekes adatokat nyújt *Wertner* tanulmányához, bár nem mindenben fogadja el véleményét. A III. fejezetet képező hunyadmegyei oklevéltárban a megye történelmére vonatkozó adatok közöltetnek.

¹ A napló jelenleg Mihelyes Zsigmond birtokában van Szász-Régenben.